

Ő akár el is vihette volna erdei autóútjára jó Rezeda Kázmért, hogy megmutassa neki: hamisítatlan őszi ködök ülnek a lombokon.

Biztatnánk az író, ne hagyja kis Neviczkyt és barátait, az ő világukról még nagyon sok mondandója lehet. De úgy érezzük, találkoznunk még Henrikkel és a dekoratőrrel, Neumann úrral és a nadrágyűjtő csapossal is, legközelebb talán már „szabályos” regényben. Addig is azt tanácsolnánk nekik, üljenek át Krúdy úrtól Balázs József asztalához. No és tegyenek szép kirándulásokat Neumann úr vénéséges, de ma is üzembiztos autóján. Jó utat! (*Szépirodalmi.*)

ANNUS JÓZSEF

Rákosy Gergely: Zíí-zúúú...

A szatíra létjogosultsága aligha tagadható. Mindig akad olyan tény, esemény, jelenség, amelyik visszásságaival érdemes a felnagyításra, s ezáltal kifejez valamit korunk lényegéből. Rákosy Gergely — mint korábbi művei bizonyítják — mindig éles szemmel vette észre azokat a dolgokat, amelyek koncentrálták egy-egy periódus legjellemzőbb vonásait. A novellák gyorsabb reagálásával látjuk ezt *Zíí-zúúú...* című kötetében.

Írók szépirodalmi művekben és nyilatkozatokban egyaránt gyakorta emlegetik, hogy milyen erőteljes jelenség napjainkban a közöny, illetve annak alakváltozatai. Nem kerülhette el ez Rákosy figyelmét sem. De írói alapállásának megfelelően nem felvilágosítani akar arról, hogy mennyi baj származhat ebből és mit kellene tenni a változtatás érdekében; helyett tapasztalataiból összegyűrt egy olyan situációt, amelyikben szinte önmagától lepeződik le az emberi viselkedésnek ez az egyáltalán nem szimpatikus vonása. Képzelnék csak el (a napi hírek alapján ez egyáltalán nem nehéz), hogy egy „dromedár” fényes nappal az utcán megtámad egy fiút. Persze azonnal csődület keletkezik. S ki hogyan reagál arra, hogy az erősebb alakatlan hústömegé verí a gyengébb arcát? Legtöbb irodalmár látatlanban arra szavazna, hogy a szemlélők reakcióinak megírása az igazi írói feladat. Ezt teszi Rákosy is *Kész örület!* című novellájában. Megtudjuk, hogy a hentes ugrani készül, a hivatalnok körmét rágja, a terebélyes asszony aprókat sikít, a kalauz görcsösen markolja a lyukasztót... és így tovább. Eddig a pontig akár hagyományos megközelítésének is láthatjuk az írást, ám a szerző hozzátesz még valamit, ami megemeli és a közöny természetrajza szempontjából ugyancsak lényeges. A nézők egyenként fel voltak háborodva, de *együttesen* el bírták viselni a látottakat. Többen kiabálnak, „nem nézhetjük tovább”, de nézik. Vagyis semmit nem tesznek. Ez váltotta ki a szerző érezhető indulatát, s ebből fakadt az a többlet, amivel a megoldást a köznapiság fölé emelte. A közömbös nézelődés mindennapi példáját nem nézhette tétlenül s haragja természetes módon fordult azok ellen, akik nem tettek semmit. A csattanós és ugyanakkor elkésérítő lezárás viszont azt mutatja, hogy a nézők a legkevésbé sem értik az ellenük irányuló dühöt. Az írói állásfoglalásban meglevő érzelmi magot a tapasztalatok sokasága alakította ki. Véletlen-e, hogy eszébe jutott az eset, amikor Keszthely főterén a nyilasok három katonaszökevényt agyonlőtek. Ott is százan voltak, s pillanatok alatt le lehetett volna fegyverezni a néhány nyilast, de senki sem mozdult. Mert ilyesmi csak az álomban lehetséges? Nem. Itt újra az egyéni és az együttes tűrőképesség különbözőségére olvashatunk szemléletes példát (*Koromsötétben*). Rákosyt elsősorban a jelenség erőteljes bemutatása foglalkoztatta, nem lehetett célja a mértekre választ adni. A vállalt feladatban kulcsfontosságú elemre hívja fel a figyelmet, aminek irodalomtúli (pszichológiai, pedagógiai) vetületei erősebbek. De remélhető persze, hogy az irodalmi hatás bonyolult rendszerén át a novellák elindítanak valamit...

Nemcsak a közömbösségben, a vitatkozásban is van olyan motívum, ami kvintesszenciá-

ját adhatja egy-egy időszaknak. A vita legtöbbször ellentétes vélemények leírásának a következménye. A satíra eszközeivel dolgozó író viszont azt vette észre, napi- és irodalmi lapokban lehet úgy is vitatkozni, hogy a hozzászólók személye válik fontossá. Az *Ától zéig* többszörösen jó példája ennek. A nagy Á-ról leírt eszmefuttatás olyan sort indít el, aminek a végén már szó sincs róla. Már ez is korjellemző. Mert nem a témáról, a választott tárgyról folyik az eszmecsere. Az író ezen túl különösen a ténybeli ferdtéseket és a személyeskedést karikírozta. Előszörban humanitárius szempontból. Talán meglepő az előbbi jelző, de ezt kell előszörban kiemelnünk, mert Rákosi írói állásfoglalásában döntő jelentőségű az igazság. Ehhez vitával vagy anélkül, de el kell jutni. Mégis lehetséges — konkrét példák bizonyítják —, hogy vannak sehová sem vezető véleménycserék, semmit nem tisztázó, újat nem adó nézetkülönbségek. Ez pedig már emberi szempontból is megkérdőjelezhető. Az olvasók életükből szánnak néhány percet a művekre, írásokra. „Az élet — mondja az író — rövid, s ez mindenképpen tiszteletet kíván” (*Mondok mást...*). Ebből következően a semmitmondástól óvni kell(ene) az embereket!

Ebben a recenzióban semmi módon nem szeretném azt a látszatot kelteni, hogy Rákosi Gergely novelláit főként a magvas tanulságokért, erkölcsi példákért és intelmekért érdemes elolvasni. A kötet szépírói munka, s előszörban így értékelhető. Az érdekes írói megoldások, a satíra és a realista leírás keveredése, a múlt és a jelen egybemosásai, a szikár párbeszéd egyaránt vonzóak benne. S az említett ars poetica értékű vallomás is, hogy az igazság mellett kell szólni. Mindezek konkrét történések által kerülnek felszínre. A történeteket pedig az a valószínűleg határozta meg, amiben a szerző az élményeit szerezte. Így bárhogyan forgatjuk; *novelláiban Rákosi napjaink feszítő gondjairól ad képet.*

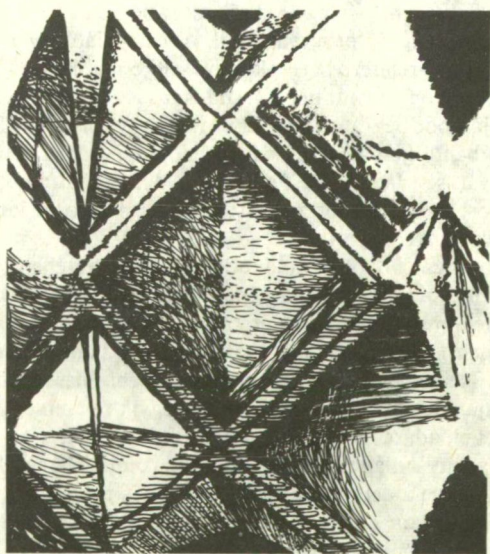
Itt van mindjárt a válás és következményeként a gyerek helyzete. Erről szociográfikus hi-telességgel és szépírói eszközökkel egyaránt sokat írtak már. De mindig lehetséges olyan megközelítés, amelyik a humánus szempontjából újat, mást hoz. A *Valaki elrontotta* hőse például pszichoanalitikus nézőpontból kettős egyéniséggé válik azon az úton, amelyiken tisztázni akarja a szerelmi háromszögben önmaga helyzetét. Hazáig a nagy tisztázásra készül. De ott-hon a felesége nem hajlandó meghallgatni, s egyetlen mondatral vágja el a szavakat: „Megyek, behozom a vacsorát.” Az olvasó felkapja a fejét: profanizálás, paradox leírás. Mindkettő és igazából egyik sem. Az utalás világos, a nagy dolgok elválaszthatatlanok a köznapiaktól. A hangsúly azonban nem ezen van, hanem a belső folyamaton, a vívódás, a gondolkodás-mód ábrázolásán. Ugyanez erősödik fel a *Négyszögben*. Ebben az apa a gyerek szempontjából mérlegel: mi a jobb, ha az elvált anyánál levő fiát odaveszi az új családba, vagy meghagyja a kialakult helyzetet? Ebben az esetben volt annyi tartás a családfőben, hogy a gyerek javára döntsön. Ezt persze az olvasónak kell kihámozni félszavakból, célzásokból, egy feszültséggel telített erőteljes novellából. Az író jelez, leír, a tanulság, a feloldás látszólag kívül esik feladatkörén. Látszólag, hiszen amiről szól — az legtöbbször önmagáért beszél. Ahogy a *Merre vagy, Montauk?* című írásban a lakáskérdés. Egy társberlet satirizáló ismertetése önmagában érdekes lenne, de Rákosi a viszontagságok közé rejtette az írórsors kálváriáját is. Minthogy a történet egyes szám első személyű, a kettőt nem lehet elválasztani. Az író munkahelye a lakás — ebből az alaptételből következik, hogy megfelelőnek kellene lennie. A *Merre vagy, Montauk?* így nézve ellentétek sora. Először azt jelzi, hogy a nyugati szerző helyzete milyen (az idézett riport alanya csak a montauki villájában tud dolgozni). Majd leírja, hogy korábban sem kedvező lakáskörülménye miként változott rosszabbá. Olyannyira kiélezi itt a szituációt, hogy köznapi megoldás már nem is lehetséges. Az író macskává változik, s nagynehezen kap egy mentő mondatot a kémény mellett egy villogó szemű fekete társától: „Itt maradhatsz a területemen.”

Ez a mondat, ha Rákosi modorában értelmezzük, vonatkozhat az írói létre is. A kötet konfliktusainak jelentős része ugyanis abból fakad. A körülmények és az anyagiak elégtelenségéből, s a következő megalkuvásokból. Iróniája ilyenkor metsző, ahogy a címadó novellában. Végigfut a hátán a hideg, ha meghallja azt a szót: „dumatórium (...) ül az író, az égvilá-

gon nincs semmi közlendője a világgal, a világról, na de hát persze írni kell. A penzumot a napi penzumot. Dohány kell! Nosza, gyerünk, dumatórium. A helyet is jól tölti”.

A groteszk képzelet és az alapos valóságismeret legjobban a *Koordinációk* című montázsban harmonizál. Példát adva arra, hogy a figyelem horizontja mennyire tágas, s arra is, hogy milyen asszociatív kötések lehetségesek az apró jelenségek és a világ nagy dolgai között. A kötet mindezzel együtt azt mutatja, hogy Rákosi Gergely írói eszközei (a szatirizáló hajlam, az ironia és a bennük levő részvét és szeretet) nem változtak meg, a bevált úton halad tovább. Írásai társadalmi gondokat, jelenségeket sűrítenek — az ember érdekében, a humanitás gondolatával, hitelesen. Vonzó irodalmi program fontos állomása így a *Zíli-zúúú... (Magvető.)*

LACZKÓ ANDRÁS



HORNYÁK LÁSZLÓ RAJZA